

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI

Delegatura w Łodzi

LLO.410.12.2.2024

Tadeusz Wyżykowski
Dyrektor
Okręgowej Stacji Chemiczno-Rolniczej w Łodzi
ul. Zbocze 16A
92-003 Łódź

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

P/24/041 - Ochrona wód przed zanieczyszczeniem azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych.

I. Dane identyfikacyjne

Jednostka kontrolowana	Okręgowa Stacja Chemiczno-Rolnicza w Łodzi (dalej: <i>Stacja</i> lub <i>OSChR</i>), ul. Zbocze 16A, 92-003 Łódź.
Kierownik jednostki kontrolowanej	Pan Tadeusz Wyżykowski – Dyrektor OSChR od dnia 11 stycznia 2005 r. (dalej: <i>Dyrektor</i>).
Zakres przedmiotowy kontroli	1. Prowadzenie działań edukacyjnych i doradczych w zakresie ochrony wód przed zanieczyszczeniem azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych. 2. Prowadzenie działań w celu dokonania oceny skuteczności programu działań mających na celu zmniejszenie zanieczyszczenia wód azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych oraz zapobieganie dalszemu zanieczyszczeniu.
Okres objęty kontrolą	Od 1 stycznia 2018 r. do 31 grudnia 2023 r., z wykorzystaniem dowodów sporządzonych przed tym okresem i po tym okresie.
Podstawa prawna podjęcia kontroli	Art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli ¹ .
Jednostka przeprowadzająca kontrolę	Najwyższa Izba Kontroli Delegatura w Łodzi
Kontroler	Izabella Śpiewak, główny specjalista kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr LLO/62/2024 z dnia 23 maja 2024 r. (akta kontroli str. 1-2)

¹ Dz. U. z 2022 r. poz. 623, dalej: *ustawa o NIK*.

II. Ocena ogólna² kontrolowanej działalności

OCENA OGÓLNA

W ocenie Najwyższej Izby Kontroli, w latach 2018-2023 Stacja nie w pełni prawidłowo i rzetelnie wykonywała zadania związane z przeciwdziałaniem zanieczyszczeniu wód azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych.

OSChR rzetelnie realizowała ustanowione przez Dyrektora Krajowej Stacji Chemiczno-Rolniczej w Warszawie (dalej: *KSChR*) zasady działalności szkoleniowej i informacyjnej, w szczególności rozpowszechniając wiedzę o prowadzonej przez siebie działalności w ramach bezpośrednich i korespondencyjnych kontaktów z przedstawicielami samorządów oraz innych instytucji, a także realizując indywidualne instruktaże dla rolników oraz dystrybucję ulotek podczas wydarzeń branżowych. Stacja nie prowadziła natomiast odpłatnej działalności szkoleniowej, informacyjnej i doradczej z zakresu nawożenia azotem, z uwagi na brak zapotrzebowania na takie usługi.

Dyrektor zapewnił odpowiednie warunki kadrowo-organizacyjne w celu wydawania opinii o planach nawożenia azotem. W żadnym z zaopiniowanych planów nie występowało przekroczenie maksymalnej dopuszczalnej ilości azotu w nawozach naturalnych, wynoszącej 170 kg na 1 ha użytków rolnych, co było zgodne z art. 105 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2017 r. - Prawo wodne³. Jednakże w 13 spośród 16 objętych badaniem opinii o planie nawożenia azotem powołano się na nieaktualną podstawę prawną obliczenia dawek azotu, a w jednym przypadku – wbrew wytycznym Dyrektora *KSChR* - nie poinformowano pisemnie właściwej terytorialnie okręgowej stacji chemiczno-rolniczej o zamiarze wydania opinii.

Jednocześnie NIK ocenia jako działanie nierzetelne przyjmowanie i realizowanie przez OSChR zleceń na sporządzenie planu nawożenia azotem, o którym mowa w art. 105a ust. 1 upw, otrzymywanych od podmiotów obowiązanych do uzyskania pozytywnej opinii Stacji o tym planie. Sporządzanie przez Stację planów nawożenia azotem, które następnie podlegają opinii w tejże OSChR, narusza zasadę obiektywizmu procesu opiniowania planów nawożenia azotem.

Za każdy sporządzony plan i wydaną opinię pobierane były opłaty w wysokości zgodnej z obowiązującymi przepisami, a zgromadzone w tym zakresie dochody odprowadzane do budżetu państwa, stosownie do przepisu art. 28 ust. 4 ustawy z dnia 10 lipca 2007 r. o nawozach i nawożeniu⁴.

W okresie objętym kontrolą w OSChR z wymaganą częstotliwością prowadzono badania monitoringowe azotanów w wodach o profilu glebowym do 90 cm od powierzchni gruntów. Punkty poboru wody wyznaczono jednak w sposób niezgodny z zasadami określonymi przez Dyrektora *KSChR* pod względem ich liczebności, a dodatkowo – niektóre z nich – również pod względem lokalizacji. Dla każdego punktu prowadzona była wymagana dokumentacja, chociaż nierzetelnie wypełnionych było 20 ze 180 kontrolowanych ankiet z badań monitoringowych (obejmujących błędne lub brakujące dane), a podpisane w 2008 r. oświadczenia o zgodzie na przetwarzanie danych osobowych nie zostały zaktualizowane o wskazanie przepisów RODO⁵. Ponadto, wbrew ustalonym przez Dyrektora *KSChR* zasadom, w dokumentacji monitoringu nie odnotowywano faktu braku wody w danym punkcie poboru.

W Stacji prowadzono - wymaganą w art. 28 ust. 1 pkt 6 unn - bazę danych dotyczących zanieczyszczenia wód azotanami, którą terminowo przekazywano do *KSChR*. Baza ta zawierała jednak nierzetelne, tj. niewynikające z dokumentacji

² Najwyższa Izba Kontroli formułuje ocenę ogólną jako ocenę pozytywną, ocenę negatywną albo ocenę w formie opisowej.

³ Dz. U. z 2024 r. poz. 1087 ze zm., dalej: *upw*.

⁴ Dz. U. z 2024 r. poz. 105, dalej: *unn*.

⁵ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz. Urz. UE. L 2016 Nr 119, str. 1).

źródłowej, dane o dacie poboru próbki i ilości plonu, a w 2018 r. - liczbę rekordów wyższą od faktycznej.

Dyrektor zapewnił odpowiednie warunki organizacyjno-kadrowe w celu monitoringu azotanów w wodach, w szczególności zaplecze laboratoryjne zapewniające jakość prowadzonych badań zgodną z obowiązującymi normami.

W ocenie NIK, stwierdzone w trakcie kontroli nieprawidłowości spowodowane były nieskutecznie funkcjonującymi w Stacji mechanizmami kontroli zarządczej⁶, a w szczególności niewystarczającym nadzorem Dyrektora nad wykonywaniem przez pracowników OSChR zadań związanych z opiniowaniem planów nawożenia azotem oraz monitoringiem azotanów w wodach w profilu glebowym do 90 cm od powierzchni gruntów.

III. Opis ustalonego stanu faktycznego oraz oceny cząstkowej⁷ kontrolowanej działalności

OBSZAR

1. Prowadzenie działań edukacyjnych i doradczych w zakresie ochrony wód przed zanieczyszczeniem azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych

Opis stanu faktycznego

1.1. W okresie objętym kontrolą w OSChR funkcjonował⁸ Dział Agrochemicznej Obsługi Rolnictwa (dalej: DAOR), do zadań którego przypisano m.in. organizację badania gleb w gospodarstwach rolnych dla potrzeb doradztwa nawozowego, działalność szkoleniową w zakresie wykorzystania wyników badań gleb dla racjonalnego nawożenia i wapnowania gleb oraz współpracę z terenowymi jednostkami administracji rządowej i samorządu terytorialnego w obszarze agrochemicznej obsługi rolnictwa. Powyższe zadania określone zostały w zakresie czynności Kierownika DAOR.

(akta kontroli str. 56-75, 277-296)

Zgodnie z wyjaśnieniami Dyrektora, pojęcie „działalności informacyjnej” (o której mowa w art. 28 ust. 1 pkt 5 unn) rozumiane jest w Stacji w szczególności jako dystrybucja ulotek (informujących o zakresie i rejonie działania OSChR; prezentujących zasady pobierania próbek do badań, a także dotyczących wykorzystania wyników badań dla różnych roślin uprawnych) i innych materiałów reklamowych. Z kolei „działalność doradcza” (art. 28 ust. 1 pkt 2 tej ustawy) rozumiana jest jako interpretacja wyników przekazywanych w sprawozdaniach z badań gleb, a także opracowywanie tzw. zaleceń nawozowych dla próbek ogrodniczych i sadowniczych w odniesieniu do uzyskanych wyników badań.

(akta kontroli str. 463-466)

W latach 2018-2023 OSChR nie prowadziła odpłatnej działalności szkoleniowej i informacyjnej, w tym z zakresu nawożenia azotem w celu ochrony wód przed zanieczyszczeniem azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych. Jak wyjaśnił Dyrektor, wynikało to z braku zainteresowania takimi działaniami, a także z prowadzenia szkoleń w tym zakresie przez wojewódzkie ośrodki doradztwa rolniczego.

⁶ Określonymi w komunikacie Nr 23 Ministra Finansów z dnia 16 grudnia 2009 r. w sprawie standardów kontroli zarządczej dla sektora finansów publicznych (Dz. Urz. Ministra Finansów Nr 15, poz. 84) – dalej: *komunikat Nr 23 Ministra Finansów*.

⁷ Oceny cząstkowe to oceny działalności w poszczególnych obszarach badań kontrolnych. Ocena cząstkowa może być sformułowana jako ocena pozytywna, ocena negatywna albo ocena w formie opisowej.

⁸ Zgodnie z Zarządzeniem nr 13/2006 Dyrektora KSChR z dnia 12 lipca 2006 r. w sprawie nadania Wewnętrznego Regulaminu Organizacyjnego Okręgowej Stacji Chemiczno-Rolniczej, ze zm.

Do Stacji nie wpływało również zapotrzebowanie na szkolenia z zakresu stosowania nawozów, o których mowa w zarządzeniu nr 4/2005 Dyrektora KSChR z dnia 10 lutego 2005 r.⁹.

(akta kontroli str. 273-276, 433-437, 469-470)

Realizując ustanowione przez Dyrektora KSChR zasady działalności szkoleniowej i informacyjnej¹⁰, pracownicy Stacji prowadzili wykłady i spotkania informacyjne¹¹ z zakresu *Programu działań mających na celu zmniejszenie zanieczyszczenia wód azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych oraz zapobieganie dalszemu zanieczyszczeniu*¹² (dalej: *program działań*), jak również indywidualne instruktaże dla rolników dotyczące zasad pobierania próbek glebowych i interpretacji wyników oraz sposobów nawożenia.

Działalność informacyjna Stacji polegała na współpracy z instytucjami/samorządami (m.in. urzędy miast i gmin, Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego, ośrodki doradztwa rolniczego, Łódzki Urząd Wojewódzki w Łodzi, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Łodzi, Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa), w szczególności poprzez: spotkania z przedstawicielami samorządów i producentami rolnymi, obecność na sesjach i naradach, organizację badań gleby, uczestnictwo w lokalnych wydarzeniach branżowych (np. wystawy, dni pola¹³). Podczas takich wydarzeń miała miejsce m.in. dystrybucja ulotek informacyjnych odnośnie do programu działań, jak również o zakresie badań, zasadach poboru próbek, rejonie działania OSChR i danych kontaktowych do pracowników terenowych.

W każdym z lat okresu 2018-2021¹⁴ Stacja wysłała do wszystkich urzędów miast i gmin pisma z propozycją przeprowadzenia badań monitoringowych gleb i wody, celem ochrony przed zanieczyszczeniami ze źródeł przemysłowych i rolniczych. Informowano jednocześnie o możliwości uzyskania informacji o innych działaniach związanych z ochroną środowiska i agrochemiczną obsługą rolnictwa w siedzibie OSChR oraz u współpracujących z daną jednostką agrochemików. Korespondencji takiej nie wysłano w latach 2022-2023, natomiast pisemne informacje w powyższym zakresie przekazywane były przez pracowników terenowych Stacji w trakcie spotkań w gminach.

(akta kontroli str. 3-9, 76-230, 273-276, 438-466)

OSChR nie uczestniczyła w przedsięwzięciu pn.: „Ograniczenie zanieczyszczenia azotem pochodzenia rolniczego metodą poprawy jakości wód”, na którego realizację zawarta została umowa¹⁵ z dnia 24 sierpnia 2018 r. pomiędzy Fundacją na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa a Narodowym Funduszem Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

(akta kontroli str. 54-55)

1.2. Realizowane przez Stację doradztwo nawozowe polegało na odpłatnym wydawaniu zaleceń nawozowych¹⁶ na podstawie wyników badań ogrodnich i sadowniczych. Celem tego doradztwa była optymalizacja nawożenia roślin uprawnych w oparciu o aktualną zasobność gleby bądź też przygotowanie pola pod planowaną uprawę. Ponadto, OSChR wykonywała badania gleb dla potrzeb doradztwa rolniczego, opracowując w latach 2018-2023 łącznie 17090 sprawozdań z badań i pobierając opłaty z tego tytułu w łącznej kwocie 1 159,2 tys. zł.

⁹ Zarządzenie w sprawie regulaminu przeprowadzania przez Okręgowe Stacje Chemiczno-Rolnicze szkoleń z zakresu stosowania nawozów.

¹⁰ Załącznik nr 2 do zarządzenia nr 9/2005 Dyrektora KSChR z dnia 12 sierpnia 2005 r. w sprawie ustalenia zasad działalności szkoleniowej obowiązujących w KSChR.

¹¹ M.in. w 2019 r., w ramach współpracy z gminą Grabica.

¹² Program przyjęty kolejno rozporządzeniami Rady Ministrów: z dnia 5 czerwca 2018 r. (Dz. U. poz. 1339) - uchylonym z dniem 15 lutego 2020 r., z dnia 12 lutego 2020 r. (Dz. U. poz. 243) - uchylonym z dniem 8 lutego 2023 r. oraz z dnia 31 stycznia 2023 r. (Dz. U. poz. 244).

¹³ M.in. w Stacjach Doświadczalnych Oceny Odmian w Sulejowie i Masłowicach.

¹⁴ W 2020 r., w związku z wybuchem pandemii, w przypadku części gmin ograniczono się w tym zakresie do kontaktu telefonicznego.

¹⁵ Nr 198/2018/Wn50/EE-ee/D.

¹⁶ Łącznie 6513 zaleceń w latach 2018-2023.

W okresie objętym kontrolą Stacja corocznie odprowadzała na rachunek budżetu państwa całość zgromadzonych dochodów¹⁷ z tytułu realizowanych zadań, co było zgodne z art. 28 ust. 4 unn.

W latach 2018-2023 do OSChR nie zgłaszano potrzeb dotyczących usług doradczych w zakresie nawożenia azotem w celu ochrony wód przed zanieczyszczeniem azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych. W związku z powyższym, Stacja nie realizowała takich usług.

(akta kontroli str. 84, 110, 136, 161, 185, 212, 273-276, 390-421)

1.3. W okresie objętym kontrolą w OSChR wydanych zostało 295 opinii o planach nawożenia azotem (69 w 2018 r., po 55 w latach 2019 i 2020, 32 w 2021 r., 39 w 2022 r. i 45 w 2023 r. W każdym przypadku wydana opinia była pozytywna. Łączna kwota opłat uzyskanych z tego tytułu wyniosła 53,1 tys. zł (13,7 tys. zł w 2018 r., 12,3 tys. zł w 2019 r., 7,2 tys. zł w 2020 r., 6,3 tys. zł w 2021 r., 5,8 tys. zł w 2022 r. i 7,8 tys. zł w 2023 r.).

(akta kontroli str. 390-432, 467-468)

Stacja otrzymywała ponadto od producentów rolnych zlecenia na sporządzenie planów nawożenia azotem. Liczba opracowanych planów wyniosła łącznie 653 (96 w 2018 r., 109 w 2019 r., 108 w 2020 r., 131 w 2021 r., 108 w 2022 r. i 101 w 2023 r.).

(akta kontroli str. 474)

Szczegółowe badanie przeprowadzone na próbie 16 spraw (wydanych opinii o planach nawożenia azotem¹⁸) wykazało, że:

- w trzech przypadkach producenci rolni zlecili Stacji wydanie opinii o planie, zaś w 13 sprawach OSChR przyjęła i realizowała zlecenia na sporządzenie planu nawożenia azotem, o którym mowa w art. 105a ust. 1 upw, otrzymane od podmiotów obowiązanych do uzyskania pozytywnej opinii Stacji o tym planie, a następnie wydała opinie o sporządzonych przez siebie planach (co opisano w sekcji *Stwierdzone nieprawidłowości*, w pkt. 1);
- wszystkie analizowane plany nawożenia azotem sporządzone zostały odrębnie dla każdej działki rolnej, rozumianej – zgodnie z definicją określoną w Instrukcji opiniowania planów nawożenia nawozem, przekazaną przez KSChR przy piśmie z 20 grudnia 2018 r. (dalej: *Instrukcja opiniowania*) – jako powierzchnię z jedną rośliną uprawną o jednakowym potencjale plonowania i niezmiennych elementach uproszczonego bilansu azotu.
Zgodnie z wyjaśnieniami Dyrektora, w okresie od 1 stycznia 2018 r. do 31 grudnia 2023 r. Stacja sporządzała plany według ww. definicji działki rolnej. Dyrektor wyjaśnił, że podstawą do określenia „jednakowego potencjału plonowania” jest ta sama klasa gleby, ta sama roślina uprawna oraz poziom plonowania, natomiast do określenia „niezmienności elementów uproszczonego bilansu azotu” - roślina uprawna i poziom plonowania oraz kategoria agronomiczna gleby;
- sporządzone przez Stację plany nawożenia azotem obejmowały wyliczenia dokonane w arkuszu kalkulacyjnym EXCEL. Zgodnie z wyjaśnieniami Dyrektora, arkusz ten opracowany został przez DAOR, jako narzędzie pomocnicze do sporządzania planów i zawiera niezbędne formuły do wyliczeń uproszczonego bilansu azotu. W latach 2018-2024 do Stacji nie wpływały skargi ani sygnały o wadliwości zastosowanych wyliczeń;
- w celu wydania opinii o planie nawożenia azotem, w OSChR weryfikowano deklarowane rozmiary produkcji azotu z nawozów naturalnych oraz zaplanowane dawki azotu w nawozach naturalnych pod kątem ich zgodności z założeniami programu działań (na podstawie danych tabelarycznych zamieszczonych

¹⁷ 532 tys. zł w 2018 r., 771,3 tys. zł w 2019 r., 510,7 tys. zł w 2020 r., 559,8 tys. zł w 2021 r., 549,6 tys. zł w 2022 r. i 693,6 tys. zł w 2023 r.

¹⁸ Opinie o numerach: DA-O/13/19, DA-O/29/19, DA-O/65/19, DA-O/24/20, DA-O/70/20, DA-O/88/20, DA-O/10/21, DA-O/32/21, DA-O/54/21, DA-O/6/22, DA-O/19/22, DA-O/27/22, DA-O/99/22, DA-O/25/23, DA-O/42/23 i DA-O/108/23.

- w programie działań lub wyników badań laboratoryjnych zleconych przez producenta rolnego), a także sprawdzano, czy inne dane wynikające z uproszczonego bilansu azotu zostały ujęte w obliczeniach;
- w żadnym skontrolowanym przypadku nie wystąpiło przekroczenie maksymalnej dopuszczalnej ilości azotu w nawozach naturalnych, wynoszącej 170 kg/ha/rok;
 - wszystkie opinie były pozytywne i wydane zostały według wzoru stanowiącego załącznik nr 1 do Instrukcji opiniowania;
 - w 13 opiniach¹⁹ wskazano, że dawki azotu opracowane zostały zgodnie z pkt. 1.5.2. załącznika do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 5 czerwca 2018 r. w sprawie przyjęcia „Programu działań mających na celu zmniejszenie zanieczyszczenia wód azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych oraz zapobieganie dalszemu zanieczyszczeniu”, pomimo że w dacie wydania opinii rozporządzenie to już nie obowiązywało (co opisano w sekcji *Stwierdzone nieprawidłowości*, w pkt. 2);
 - w jednym przypadku zlecenie zaopiniowania planu dotyczyło gospodarstwa rolnego spoza rejonu działania OSChR, a właściwa terytorialnie okręgowa stacja chemiczno-rolnicza nie została pisemnie poinformowana przez OSChR o zamiarze zaopiniowania tego planu (szerzej w sekcji *Stwierdzone nieprawidłowości*, w pkt. 3);
 - w 13 przypadkach zlecenia Stacji zarówno sporządzenia planu, jak i jego zaopiniowania, opinie wydane zostały w terminie od 22 do 112²⁰ dni od wpływu zlecenia (średnio 43 dni); w pozostałych trzech przypadkach plany nawożenia azotem zaopiniowane zostały w terminie od jednego do 14 dni.
Dyrektor wyjaśnił, że jednostka nadrzędna nie przekazywała do OSChR żadnych wytycznych w zakresie terminów sporządzania i opiniowania planów nawożenia azotem. Zgodnie z wyjaśnieniami Dyrektora, terminy te uzależnione są od takich czynników jak: przekazanie przez producenta rolnego wszystkich danych niezbędnych do opracowania planu, oczekiwanie na wyniki badań laboratoryjnych (w przypadku zlecenia wykonania takich badań przez rolnika), realizacja innych obowiązków przez pracowników Stacji, termin uiszczenia opłat przez rolnika;
 - za każdy sporządzony przez Stację plan nawożenia azotem pobrana została opłata w wysokości 7,11 zł netto (8,75 zł brutto), określona w pozycji 304 załącznika do rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 30 stycznia 2008 r. w sprawie wysokości i sposobu uiszczania opłat za zadania wykonywane przez okręgowe stacje chemiczno-rolnicze²¹; stawka ta naliczana była od każdej pozycji w planie (tj. każdej działki rolnej, zgodnie ze wskazaną wyżej definicją);
 - za każdą wydaną opinię o planie nawożenia azotem pobrana została opłata w wysokości:
 - ✓ 7,11 zł, wynikającej z § 1 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 8 sierpnia 2014 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie wysokości opłaty za wydanie opinii o planie nawożenia oraz sposobu jej uiszczania²² - w przypadku pięciu opinii wydanych w okresie do 8 czerwca 2020 r.
 Dyrektor wyjaśnił, że pobieranie opłat za wydanie opinii na podstawie rozporządzenia z 8 sierpnia 2014 r. (według stawki 7,11 zł), zamiast rozporządzenia z 30 stycznia 2008 r. (stawka 7,11 zł + VAT), wynikało z interpretacji indywidualnej otrzymanej w dniu 30 grudnia 2013 r. od Dyrektora Izby Skarbowej w Łodzi, zgodnie z którą opłaty z tytułu realizacji zadań określonych w art. 18 ust. 3 unn nie podlegają opodatkowaniem podatkiem VAT;

¹⁹ Wydanych w latach 2020-2023.

²⁰ W tym przypadku, przed wydaniem opinii o planie, producent rolny zwrócił się do Stacji z prośbą o zmianę roślin w planie nawożenia azotem.

²¹ Dz. U. Nr 29, poz. 174 ze zm., dalej: *rozporządzenie z 30 stycznia 2008 r.*

²² Dz. U. z 2014 r., poz. 1131., dalej: *rozporządzenie z 8 sierpnia 2014 r.*

- ✓ 8,95 zł, określonej w § 1 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 2 czerwca 2020 r. w sprawie wysokości jednostkowej stawki opłaty za wydanie opinii o planie nawożenia azotem dla poszczególnej działki rolnej oraz terminu i sposobu uiszczania tej opłaty²³ - w przypadku 11 opinii wydanych po dniu 8 czerwca 2020 r.;

a stawki te naliczane były (podobnie jak w przypadku opłat za sporządzenie planów) od każdej pozycji w planie – zgodnie z wytycznymi Dyrektora KSChR²⁴.

(akta kontroli str. 48-53, 475-478, 480-500, 505-508)

Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Łodzi przeprowadził u producentów rolnych kontrole w zakresie zgodności z przepisami 10 sporządzonych i zaopiniowanych²⁵ przez OSChR planów nawożenia azotem (spośród 16 objętych badaniem). Kontrole te nie wykazały nieprawidłowości.

(akta kontroli str. 479)

1.4. W latach 2018-2023 w OSChR nie posiadano wiedzy o liczbie podmiotów zobowiązanych do opracowania i stosowania planów nawożenia azotem. Stacja nie występowała o takie dane do Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi ani Ministerstwa Infrastruktury.

(akta kontroli str. 438-462)

Plany nawożenia azotem sporządzenie były przez dwóch pracowników Stacji (w tym Kierownika DAOR), a opinie wydawane przez Dyrektora bądź Kierownika DAOR (na podstawie upoważnienia Dyrektora).

(akta kontroli str. 278-281, 499-501)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie stwierdzono następujące nieprawidłowości:

- 1) W 13 przypadkach²⁶ (spośród 16 kontrolowanych) OSChR przyjęła zlecenia na sporządzenie planu nawożenia azotem, o którym mowa w art. 105a ust. 1 upw, otrzymane od podmiotów obowiązanych do uzyskania pozytywnej opinii Stacji o tym planie, co było działaniem nierzetelnym.

Zgodnie z wyjaśnieniami Dyrektora, Stacja ma w zakresie swoich działań zarówno sporządzanie planów nawożenia azotem, jak i ich opiniowanie. Są to czynności niezależne od siebie, wykonywane przez dwóch różnych pracowników, a za każdą z nich pobierana jest opłata.

(akta kontroli str. 499-500, 505-508)

Nie kwestionując legalności i gospodarności takiego postępowania, NIK wskazuje, że może ono prowadzić do praktycznego zakwestionowania ratio legis przepisu art. 105b ust. 1 upw, którego celem ma być zapewnienie profesjonalnej oceny realizacji obowiązku nałożonego na podmioty zobowiązane do opracowania planu nawożenia azotem. Sporządzanie przez Stację planów nawożenia azotem, które następnie podlegają opinii w tejże OSChR, narusza zasadę obiektywizmu procesu opiniowania planów nawożenia azotem.

- 2) W 13 opiniach²⁷ o planach nawożenia azotem (spośród 16 kontrolowanych) wskazano, że dawki azotu opracowane zostały zgodnie z pkt. 1.5.2. załącznika do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 5 czerwca 2018 r. w sprawie przyjęcia „Programu działań mających na celu zmniejszenie zanieczyszczenia wód azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych oraz zapobieganie dalszemu zanieczyszczeniu”, pomimo że w dacie wydania opinii rozporządzenie to już nie obowiązywało.

²³ Dz. U. z 2020 r., poz. 1012.

²⁴ Przekazanymi mailem z dnia 23 stycznia 2019 r.

²⁵ O numerach: DA-O/13/19, DA-O/29/19, DA-O/24/20, DA-O/88/20, DA-O/10/21, DA-O/54/21, DA-O/6/22, DA-O/19/22, DA-O/27/22 i DA-O/25/23.

²⁶ O numerach: DA-O/13/19, DA-O/29/19, DA-O/65/19, DA-O/24/20, DA-O/70/20, DA-O/88/20, DA-O/10/21, DA-O/32/21, DA-O/54/21, DA-O/6/22, DA-O/19/22, DA-O/27/22 i DA-O/25/23.

²⁷ Opinie o numerach: DA-O/24/20, DA-O/70/20, DA-O/88/20, DA-O/10/21, DA-O/32/21, DA-O/54/21, DA-O/6/22, DA-O/19/22, DA-O/27/22, DA-O/99/22, DA-O/25/23, DA-O/42/23 i DA-O/108/23.

Zgodnie z wyjaśnieniami Dyrektora, powołanie się w opiniach na nieaktualną podstawę prawną wynikało z przeoczenia.

(akta kontroli str. 480-483, 505-508)

- 3) W jednym przypadku²⁸ (spośród 16 badanych spraw) zlecenia zaopiniowania planu nawożenia azotem przez gospodarstwo rolne spoza rejonu działania OSChR, Stacja – wbrew zapisom pkt. 22 Instrukcji opiniowania – nie poinformowała pisemnie właściwej terytorialnie okręgowej stacji chemiczno-rolniczej o zamiarze wydania tej opinii.

Dyrektor wyjaśnił powyższe przeoczeniem.

(akta kontroli str. 48-53, 484-487)

OCENA CZĄSTKOWA

W okresie objętym kontrolą Stacja rzetelnie realizowała ustanowione przez Dyrektora KSChR zasady działalności szkoleniowej i informacyjnej, w szczególności rozpowszechniając wiedzę o wykonywanej przez siebie działalności w ramach bezpośrednich i korespondencyjnych kontaktów z przedstawicielami samorządów oraz innych instytucji, a także prowadząc indywidualne instruktaże dla rolników oraz dystrybucję ulotek podczas wydarzeń branżowych. OSChR nie prowadziła natomiast odpłatnej działalności szkoleniowej, informacyjnej i doradczej z zakresu nawożenia azotem w celu ochrony wód przed zanieczyszczeniem azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych, z uwagi na brak zapotrzebowania na takie usługi.

Dyrektor zapewnił odpowiednie warunki kadrowo-organizacyjne w celu wydawania opinii o planach nawożenia azotem. W żadnym z zaopiniowanych planów nie występowało przekroczenie maksymalnej – określonej przepisami podrozdziału 1.5 programu działań – ilości azotu w nawozach naturalnych, wynoszącej 170 kg na 1 ha użytków rolnych. Jednakże w 13 spośród 16 objętych badaniem opinii powołano się na nieaktualną podstawę prawną opracowania dawek azotu, a w jednym przypadku nie poinformowano pisemnie właściwej terytorialnie okręgowej stacji chemiczno-rolniczej o zamiarze wydania opinii. Jednocześnie, jako działanie nierzetelne NIK ocenia przyjmowanie i realizowanie przez OSChR zleceń na sporządzenie planu nawożenia azotem, o którym mowa w art. 105a ust. 1 upw, otrzymywanych od podmiotów obowiązanych do uzyskania pozytywnej opinii Stacji o tym planie. Za każdą z tych czynności pobierane były opłaty w wysokości zgodnej z obowiązującymi przepisami, a zgromadzone w tym zakresie dochody odprowadzono do budżetu państwa.

OBSZAR

2. Prowadzenie działań w celu dokonania oceny skuteczności programu działań mających na celu zmniejszenie zanieczyszczenia wód azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych oraz zapobieganie dalszemu zanieczyszczeniu

Opis stanu faktycznego

2.1. W okresie objętym kontrolą w rejonie działania OSChR wyznaczonych było 279 punktów monitoringowych azotu mineralnego w glebie. Punkty te - zgodnie z zapisami Instrukcji prowadzenia badań monitoringowych przez okręgowe stacje chemiczno-rolnicze (dalej: *Instrukcja prowadzenia badań monitoringowych*), stanowiącej załącznik do zarządzenia Dyrektora KSChR z dnia 1 lutego 2018 r.²⁹ i przekazanej przez niego pismem z 7 marca 2018 r. – miały być wyznaczone na podstawie plików z danymi³⁰ w formacie Excel, udostępnionymi poszczególnym stacjom na płycie CD (katalog „Monitoring”). Pliki te posiadały jednak odmienny układ od wskazanego w ww. Instrukcji.

²⁸ Opinia nr DA-O/88/20.

²⁹ Zarządzenie nr 3/2018 w sprawie badań monitoringowych.

³⁰ Dane opracowane przez Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – Państwowy Instytut Badawczy (IUNG-PIB) w Puławach.

Dyrektor wyjaśnił, że Stacja nie sygnalizowała KSChR istnienia rozbieżności w nazwach kolumn pomiędzy Instrukcją a plikiem Excel; nie występowała również do jednostki nadrzędnej o wskazanie sposobu postępowania wobec tych rozbieżności.

Wyjaśniając sposób ustalenia liczby punktów monitoringu, Dyrektor podał, iż w tym celu posłużono się plikiem gminy_wszystkie, a w nim kolumną K (o nazwie KOD_SD100U), bowiem w tej kolumnie liczba punktów w danej gminie nie przekraczała 4 szt., co było zgodne z wymogami załącznika nr 3 do Instrukcji. W pliku tym wskazanych było 228 punktów monitoringowych na gruntach ornych (GO) w 114 gminach znajdujących się w rejonie działania OSChR. Z kolei do wyznaczenia liczby punktów na trwałych użytkach zielonych (TUZ) posłużono się plikiem powiaty_UZ, w którym ujętych było 46 punktów w 24 powiatach znajdujących się w obszarze działania OSChR. Zgodnie z wyjaśnieniami Dyrektora, oprócz wskazanych w powyższych plikach łącznie 274 punktów, Stacja wyznaczyła dodatkowych pięć (jeden na GO i cztery na TUZ), przy czym – z uwagi na upływ czasu - brak było obecnie możliwości wyjaśnienia przesłanek takiego działania. Niemniej jednak, KSChR nie kwestionowała liczby wyznaczonych punktów monitoringowych.

Z ogólnej liczby 279 punktów monitoringowych azotu mineralnego w glebie, w OSChR wyznaczono 92 punkty poboru wody w profilu glebowym do 90 cm od powierzchni gruntów, celem prowadzenia monitoringu azotanów pochodzących ze źródeł rolniczych. Liczba punktów poboru wody była o jeden mniejsza od wymaganej w Instrukcji prowadzenia badań monitoringowych. Na GO zlokalizowano 69 punktów monitoringu azotanów w wodzie (tj. 75%), zaś na TUZ – 23 (25%), przy czym określony w tej Instrukcji odsetek punktów zlokalizowanych na TUZ wynosił 20% (szerzej w sekcji *Stwierdzone nieprawidłowości*, w pkt. 1a).

(akta kontroli str. 10-21, 88, 112, 139, 163, 188, 216, 463-466, 502-504, 509)

W strukturze organizacyjnej OSChR funkcjonowały nw. komórki, których pracownicy realizowali badania monitoringowe azotanów pochodzących ze źródeł rolniczych:

- Zespół pracowników terenowych DAOR (pięć osób w każdym z lat objętych kontrolą), pozyskujących próbki wody z wyznaczonych punktów poboru i sporządzających dokumentację w tym zakresie;
- Dział Laboratoryjny (od 11 do 15 osób w poszczególnych latach 2018-2023), obejmujący Zespół Przyjmowania i Preparatyki Próbek oraz stanowiska badań;
- Zespół biurowy i doradztwa nawozowego DAOR (od dwóch do trzech osób w poszczególnych latach 2018-2023) zajmujący się opracowaniem i oceną wyników badań oraz przekazywaniem ich producentom rolnym.

(akta kontroli str. 56-76, 102, 128, 153, 177, 202, 277-296)

Szczegółową analizą objęto dokumentację dotyczącą badań monitoringowych przeprowadzonych w latach 2018-2023 w 15 wybranych punktach poboru wody³¹ w profilu glebowym do 90 cm od powierzchni gruntów. W wyniku tej analizy ustalono, że:

- dla wszystkich punktów poboru prowadzona była dokumentacja wskazana w Instrukcji prowadzenia badań monitoringowych, tj.:
 - ✓ wypełniona jednorazowo ankieta gospodarstwa i pola (załącznik 2a do ww. Instrukcji), przy czym zgodnie z zapisami Instrukcji, jedno z badań wyszczególnionych w tej ankiecie (P_2O_5 mg/100g) wykonywane było raz na cztery lata³²;
 - ✓ ankieta obejmująca dane gromadzone corocznie (załącznik 2b), w tym m.in. datę monitoringu oraz informacje o uprawach i zastosowanych nawozach;
 - ✓ oświadczenie o zgodzie na przetwarzanie danych osobowych (załącznik 2c), przy czym wszystkie oświadczenia podpisane były w 2008 r., a tym samym w podstawie prawnej brak było wskazania na przepisy RODO (powołano

³¹ O numerach: 3956, 3968, 3982, 3997, 4010, 4040, 4046, 4079, 4096, 4114, 4125, 4144, 4162, 4173 i 4210.

³² W okresie objętym kontrolą termin tego badania przypadał na rok 2020, a wyniki badań ujęte zostały w elektronicznej bazie danych.

- obowiązującą wówczas ustawę z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych³³) – co opisano w sekcji *Stwierdzone nieprawidłowości*, w pkt. 1b;
- ✓ sprawozdanie z badań³⁴;
- zgodnie z zapisami Instrukcji prowadzenia badań monitoringowych, punkty poboru wody były zlokalizowane w studzienkach, piezometrach lub wylotach drenów, a próbki pobierane, co do zasady, dwukrotnie w ciągu roku – wiosną i jesienią. Zgodnie z wyjaśnieniami Dyrektora, OSChR nie występowała do organu nadrzędnego o interpretację pojęć „wiosna” i „jesień”, a możliwość wejścia na pobór na dane pole w znacznym stopniu determinują warunki pogodowe (zamarznięta gleba w profilu glebowym, zalane pole), a także fazy rozwoju roślin.
Jak wyjaśnił Dyrektor, próbki wody (100-200 ml) pobierane są przez pracowników Stacji do plastikowych butelek, a następnie zabezpieczane w lodówce do czasu dostarczenia ich do laboratorium;
 - w sytuacji braku wody w danym punkcie poboru, spowodowanego okresem suszy (23 przypadki spośród 180 objętych szczegółowym badaniem), fakt ten nie był odnotowywany w dokumentacji monitoringu (tj. załączniku 2b), co opisano w sekcji *Stwierdzone nieprawidłowości*, w pkt. 1c; informacja o braku wody zamieszczana była natomiast w elektronicznej bazie danych (opisanej w pkt. 2.2. niniejszego wystąpienia), a podstawą takiego wpisu – zgodnie z wyjaśnieniami Dyrektora – był brak sprawozdania z badań dla danego punktu poboru;
 - spośród 180 analizowanych badań monitoringowych³⁵, w 20 przypadkach ankieta stanowiąca załącznik 2b do Instrukcji prowadzenia badań monitoringowych zawierała braki lub błędne dane, w tym:
 - ✓ błędną datę poboru próbki (14 przypadków);
 - ✓ brak wskazania miejsca poboru wody (cztery przypadki);
 - ✓ brak wskazania ilości plonu (dwa przypadki),co opisano w sekcji *Stwierdzone nieprawidłowości*, w pkt. 2;
 - z każdego badania próbki było sporządzone sprawozdanie, wskazujące m.in.: dane osoby pobierającej próbkę, informację o zgodności sposobu pobrania próbek z postanowieniami Instrukcji prowadzenia badań monitoringowych, datę przyjęcia próbek do Działu Laboratoryjnego OSChR, datę wykonania badań, wyniki badań oraz informację o zastosowanej metodzie badawczej (w przypadku azotanów – PN-EN ISO 13395:2001) – zgodnej z wymogami ww. Instrukcji;
 - próbki pozyskane w latach 2022 i 2023 w poborze wiosennym (w miesiącach marzec/kwiecień) przebadane zostały w laboratorium dopiero w listopadzie 2022 r. oraz wrześniu/październiku 2023 r. Zgodnie z wyjaśnieniami Dyrektora, spowodowane to było znacznym wzrostem zainteresowania rolników badaniami gleb, których wyniki były niezbędne do ubiegania się o dofinansowanie w ramach kończącego się Programu Wapnowania Gleb, a także dopłat w ramach Ekoschematów³⁶. W związku z powyższym, badania prób monitoringowych wykonywane były w czasie, gdy wyposażenie analityczne i personel laboratoryjny posiadały „wolne moce badawcze”. Według wyjaśnień Dyrektora, próbki – po ich dostarczeniu do laboratorium – były zabezpieczane (mrożone) zgodnie ze stosowaną w Dziale Laboratoryjnym instrukcją³⁷, co pozostawało bez wpływu na wynik końcowy analizy.

(akta kontroli str. 10-21, 231-264, 383-389)

OSChR nie otrzymała zasad prowadzenia monitoringu służącego dokonaniu oceny skuteczności programu działań mających na celu zmniejszenie zanieczyszczenia

³³ Wówczas: Dz. U. z 2002 r. Nr 101, poz. 926 ze zm.

³⁴ W przypadku, gdy próbka wody została w danym punkcie pobrana.

³⁵ Badania przeprowadzone dwukrotnie w ciągu każdego z sześciu lat, w 15 punktach poboru.

³⁶ Mechanizm UE wspierający rolników w stosowaniu praktyk, które zmniejszają negatywny wpływ rolnictwa na środowisko i klimat., a także wspomagający w rozwoju ku modelom zrównoważonego rolnictwa (https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/income-support/eco-schemes_pl).

³⁷ Instrukcja I 08/PN-EN ISO 13395, PN-EN ISO 15681-2 edycja 1 z dnia 16.01.2013 r. (Instrukcja do norm dotyczących oznaczania zawartości azotu azotanowego i ortofosforanów w wodzie).

wód azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych oraz zapobieganie dalszemu zanieczyszczeniu, określonych przez ministra właściwego do spraw gospodarki wodnej lub Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

(akta kontroli str. 54-55)

2.2. Zgodnie z wymogami art. 28 ust. 1 pkt 6 unn, w OSChR prowadzona była³⁸ baza danych dotyczących zanieczyszczenia azotanami wód w profilu glebowym do 90 cm od powierzchni gruntów. W latach 2019-2023 w bazie tej wypełnionych było 279 rekordów (dla każdego punktu monitoringu azotu mineralnego w glebie), natomiast w 2018 r. – 281 punktów, co opisano w sekcji *Stwierdzone nieprawidłowości*, w pkt. 3b.

W ww. bazie wskazywano m.in.: numer punktu i jego dane lokalizacyjne (w tym współrzędne geograficzne), rodzaj użytku, daty poboru próbek, rodzaj i ilość przedplonu i plonu, zastosowaną dawkę azotu, rodzaj miejsca poboru wody, informację o obecności wody lub jej braku, a także wyniki badań, w tym w zakresie ilości azotanów w wodzie.

(akta kontroli str. 509)

Szczegółowe badanie przeprowadzone na próbie 15 punktów monitoringu, wyznaczonych do analizy w pkt. 2.1. niniejszego wystąpienia pokontrolnego wykazało, że w przypadku 11 z tych punktów (24 badań monitoringowych) w bazie wskazane były błędne dane dotyczące daty poboru próbki lub ilości plonu, co opisano w sekcji *Stwierdzone nieprawidłowości*, w pkt. 3a. W pozostałym zakresie wprowadzone do bazy dane, w tym wyniki badań pod kątem zanieczyszczenia wód azotanami, były zgodnie z dokumentacją źródłową.

(akta kontroli str. 231-260, 509)

2.3. W okresie objętym kontrolą wyniki badań monitoringowych były przekazywane do KSChR w terminie określonym w zarządzeniu nr 3/2018 (tj. do końca lutego każdego roku), w wymaganej formie elektronicznej.

Na próbie 15 punktów monitoringu (wybranych do kontroli w pkt. 2.1. i 2.2. niniejszego wystąpienia) ustalono, że przekazane przez Stację dane były kompletne, chociaż niezgodne z dokumentacją źródłową w zakresie opisanym w pkt. 2.2.

(akta kontroli str. 10-21, 265-272)

2.4. W latach 2018-2023 OSChR nie otrzymywała wytycznych KSChR, Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi lub ministra właściwego do spraw gospodarki wodnej w zakresie monitoringu azotanów w wodach w profilu glebowym do 90 cm od powierzchni gruntów, z których wynikałaby konieczność zwiększenia liczby realizowanych badań laboratoryjnych.

(akta kontroli str. 273-276)

W okresie od 1 stycznia 2018 r. do 3 grudnia 2020 r. Dział Laboratoryjny (DL) OSChR posiadał akredytację udzieloną przez Polskie Centrum Akredytacji (PCA) w zakresie spełnienia wymagań normy PN-EN ISO/IEC 17025:2005. Wystawiony 4 grudnia 2020 r. certyfikat akredytacji potwierdzał zgodność działania DL z normą PN-EN ISO/IEC 17025:2018-02, a coroczne oceny przeprowadzane przez PCA przedłużały udzieloną akredytację³⁹.

Zakres akredytacji, w okresie do 23 października 2022 r., obejmował m.in. badania wody pod kątem stężenia azotu azotanowego, metodą ciągłej analizy przepływowej (CFA) z detekcją spektrofotometryczną (PN-EN ISO 13395:2001). Z uwagi na brak wymogu posiadania akredytacji dla badań monitoringowych wody oraz chęć ograniczenia kosztów, z dniem 24 października 2022 r., na wniosek Stacji, z zakresu akredytacji wyłączono badania wody.

(akta kontroli str. 297-363)

³⁸ W programie Excel, w arkuszu eN-MIN udostępnionym przez KSChR.

³⁹ Ostatnie pismo z PCA informujące o przedłużeniu akredytacji datowane było na 6 września 2023 r.

Zgodnie z oświadczeniem Kierownika DL, badania zawartości azotu azotanowego w próbkach wody wykonywane są w Stacji zgodnie z Instrukcją prowadzenia badań monitoringowych⁴⁰. W celu potwierdzenia biegłości i kompetencji technicznych personelu, DL bierze udział w organizowanych co cztery lata przez KSChR badaniach biegłości⁴¹. Ostatnie badania (zgodnie z raportem z 14 października 2021 r.) wykazały uzyskanie przez DL oceny zadowalającej.

(akta kontroli str. 364-382)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie stwierdzono następujące nieprawidłowości:

1) Badania monitoringowe azotanów w wodach o profilu glebowym do 90 cm od powierzchni gruntów realizowano i dokumentowano w Stacji w sposób niezgodny z wymogami określonymi w Instrukcji prowadzenia badań monitoringowych. I tak:

a) Liczba punktów monitoringu azotanów w wodach o profilu glebowym do 90 cm od powierzchni gruntów (92), wyznaczona spośród 279 punktów monitoringowych azotu mineralnego w glebie, była o jeden mniejsza w stosunku do zapisów pkt. 6 tej Instrukcji określających, że liczba próbek wody w rejonie działania OSChR stanowi 1/3 liczby punktów monitoringu azotu mineralnego. Ponadto, na GO zlokalizowano 69 punktów monitoringu azotanów w wodzie (tj. 75%), zaś na TUZ – 23 (25%), podczas gdy - zgodnie z ww. Instrukcją - na użytkach zielonych lokalizuje się 20% punktów.

Dyrektor wyjaśnił, że nieprawidłowa liczba punktów poboru wody spowodowana była matematyczną omyłką pracownika. W sprawie wyznaczenia zbyt dużej liczby punktów na użytkach zielonych, Dyrektor wskazał, że *W związku z większymi możliwościami pozyskania wody zarazem w okresie wiosennym jak i jesiennym oraz praktyką zakładania TUZ na miejscach z występowaniem wody, OSChR w Łodzi w przypadku braku możliwości ustanowienia punktu z wodą na GO umiejscowiła go na gruntach TUZ. Brak jest udokumentowania tych działań.*

Najwyższa Izba Kontroli zauważa, że zasady ustanowione przez Dyrektora KSChR w Instrukcji prowadzenia badań monitoringowych nie przewidywały możliwości zwiększenia odsetka punktów poboru wody zlokalizowanych na TUZ, kosztem punktów wyznaczonych na GO.

(akta kontroli str. 10-21, 88, 112, 139, 163, 188, 216, 463-466)

b) Podpisane w 2008 r. przez właścicieli gruntów, dla celów prowadzenia badań monitoringowych, oświadczenia o wyrażeniu zgody na przetwarzanie danych osobowych nie zostały zaktualizowane o wskazanie w podstawie prawnej przepisów RODO – zgodnie ze wzorem określonym w załączniku 2c do Instrukcji prowadzenia badań monitoringowych.

Dyrektor wyjaśnił, że wynikało to z posiadania wcześniej podpisanych oświadczeń, które nie różniły się co do meritum sprawy.

Najwyższa Izba Kontroli zauważa, że zgodnie z postanowieniami pkt. 7 ww. Instrukcji, przedmiotowe oświadczenia powinny zawierać co najmniej informacje zawarte w załączniku 2c.

(akta kontroli str. 10-21, 231-260, 263)

c) Wbrew zapisom pkt. 6 Instrukcji prowadzenia badań monitoringowych, brak wody (spowodowany okresami suszy), stwierdzony w 13⁴² spośród 15 badanych punktów poboru, nie był odnotowywany w dokumentacji monitoringu (tj. załączniku 2b). Dotyczyło to 23 badań monitoringowych, spośród 180 skontrolowanych (tj. 12,8%).

Zgodnie z wyjaśnieniami Dyrektora, powyższe wynikało ze zwyczajowo przyjętej praktyki w OSChR.

(akta kontroli str. 10-21, 231-260, 262, 383-389)

⁴⁰ Tj. metodą badawczą PN-EN ISO 13395:2001.

⁴¹ Program Badań Biegłości – P/PT-SChR.

⁴² Punkty o numerach: 3956, 3968, 3982, 4010, 4046, 4079, 4096, 4114, 4125, 4144, 4162, 4173 i 4210.

W ocenie NIK, powyższe nieprawidłowości świadczą o nieskutecznie działających w Stacji mechanizmach kontroli zarządczej, w szczególności określonych w pkt. 11 komunikatu Nr 23 Ministra Finansów.

- 2) Nierzetelnie wypełniana była dokumentacja z badań monitoringowych. Dotyczyło to 20 spośród 180 skontrolowanych badań monitoringowych (tj. 11,1%), w których ankieta stanowiąca załącznik 2b do Instrukcji zawierała braki lub błędne dane, w tym: błędną datę poboru próbki (14 przypadków⁴³), brak wskazania miejsca poboru wody (cztery przypadki⁴⁴) oraz brak wskazania ilości plonu (dwa przypadki⁴⁵).

Dyrektor wyjaśnił, że spowodowane to było omyłką.

(akta kontroli str. 231-260)

- 3) W OSChR nierzetelnie prowadzono bazę danych dotyczących zanieczyszczenia azotanami wód w profilu glebowym do 90 cm od powierzchni gruntów. I tak:

- a) W przypadku 24 badań monitoringowych, spośród 180 kontrolowanych (13,3%), w bazie wskazane były błędne dane (tj. odmienne od wynikających z dokumentacji źródłowej), dotyczące daty poboru próbki (20 badań⁴⁶) i ilości plonu (cztery badania⁴⁷);
- b) W 2018 r. w bazie wypełnione były dane dla 281 punktów monitoringu azotu mineralnego w glebie, zamiast dla 279 wyznaczonych w rejonie działania OSChR.

Dyrektor wyjaśnił, że błędne dane w bazie (w stosunku do dokumentacji źródłowej) spowodowane były omyłką pracownika, natomiast w związku z wymianą w 2018 r. dwóch punktów monitoringowych, przez pomyłkę pozostawiono stare punkty, dopisując jednocześnie nowe.

Najwyższa Izba Kontroli zauważyła, że skutkiem powyższego Stacja przekazała nierzetelne dane Dyrektorowi KSChR.

(akta kontroli str. 231-260, 383-389, 467-468, 509)

OCENA CZĄSTKOWA

W latach 2018-2023 w OSChR z wymaganą częstotliwością prowadzono badania monitoringowe azotanów w wodach o profilu glebowym do 90 cm od powierzchni gruntów. Punkty poboru wody wyznaczono jednak w sposób niezgodny z zasadami określonymi przez Dyrektora KSChR pod względem ich liczebności, a dodatkowo – niektóre z nich – również pod względem lokalizacji. Dla każdego punktu prowadzona była wymagana dokumentacja, chociaż nierzetelnie wypełnione były niektóre ankiety z badań monitoringowych (obejmujące błędne lub brakujące dane), a podpisane w 2008 r. oświadczenia o zgodzie na przetwarzanie danych osobowych nie zostały zaktualizowane o wskazanie przepisów RODO. Ponadto, wbrew zapisom Instrukcji prowadzenia badań monitoringowych, w dokumentacji monitoringu nie odnotowywano faktu braku wody w danym punkcie poboru.

W Stacji prowadzono wymaganą w art. 28 ust. 1 pkt 6 unn bazę danych dotyczących zanieczyszczenia wód azotanami, którą terminowo przekazywano do KSChR. Baza ta zawierała jednak nierzetelne, tj. niewynikające z dokumentacji źródłowej, dane o dacie poboru próbki i ilości plonu, a w 2018 r. - zawyżoną liczbę rekordów.

Dyrektor zapewnił odpowiednie warunki organizacyjno-kadrowe w celu monitoringu azotanów w wodach, w szczególności zaplecze laboratoryjne zapewniające jakość prowadzonych badań zgodną z obowiązującymi normami.

⁴³ W 2019 r. punkty o nr: 4144 (pobory wiosenny i jesienny) oraz 4162 (pobór jesienny); w 2020 r. punkty o nr: 4010, 4162 i 4173 (pobór wiosenny); w 2022 r. punkty o nr 3956 (pobór jesienny) oraz 3997 i 4040 (pobór wiosenny); w 2023 r. punkty o nr: 4114, 4125, 4144, 4162 i 4173 (pobór wiosenny).

⁴⁴ W 2022 r. punkty nr 4114 i 4144 (pobory wiosenny i jesienny).

⁴⁵ W 2022 r. punkt nr 4114 (pobory wiosenny i jesienny).

⁴⁶ W 2018 r. punkt nr 4144 (pobór wiosenny); w 2019 r. punkt nr 4144 (pobór jesienny), w 2020 r. punkty o nr: 4010, 4162 i 4173 (pobór wiosenny); w 2021 r. punkt nr 4114 (pobór jesienny); w 2022 r. punkty o nr 3997 i 4040 (pobór wiosenny) oraz 4210 (pobór jesienny); w 2023 r. punkty o nr: 3997 i 4010 (pobory wiosenny i jesienny) oraz 4079, 4096, 4114, 4125, 4144, 4162 i 4173 (pobór wiosenny).

⁴⁷ W 2020 r. punkt nr 4144 (pobory wiosenny i jesienny); w 2022 r. punkt nr 4114 (pobory wiosenny i jesienny).

IV. Uwagi i wnioski

Najwyższa Izba Kontroli nie formułuje uwag. W związku ze stwierdzonymi nieprawidłowościami, Najwyższa Izba Kontroli, na podstawie art. 53 ust. 1 pkt 5 ustawy o NIK, przedstawia następujące wnioski:

Wnioski

1. Zaprzestanie praktyki przyjmowania do realizacji i realizowania przez OSChR zleceń na sporządzenie planu nawożenia azotem, o którym mowa w art. 105a ust. 1 upw, otrzymywanych od podmiotów obowiązanych do uzyskania pozytywnej opinii Stacji o tym planie.
2. Zapewnienie kompletności i zgodności ze stanem faktycznym danych w dokumentacji z prowadzonych badań monitoringowych.
3. Wprowadzanie do elektronicznej bazy danych dotyczących zanieczyszczenia azotanami wód w profilu glebowym do 90 cm od powierzchni gruntów wyłącznie danych wynikających z dokumentacji źródłowej.

V. Pozostałe informacje i pouczenia

Wystąpienie pokontrolne zostało sporządzone w dwóch egzemplarzach; jeden dla kierownika jednostki kontrolowanej, drugi do akt kontroli.

Prawo zgłoszenia
zastrzeżeń

Zgodnie z art. 54 ustawy o NIK kierownikowi jednostki kontrolowanej przysługuje prawo zgłoszenia na piśmie umotywowanych zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, w terminie 21 dni od dnia jego przekazania. Zastrzeżenia zgłasza się do dyrektora Delegatury NIK w Łodzi. Prawo zgłaszania zastrzeżeń, zgodnie z art. 61b ust. 2 ustawy o NIK, nie przysługuje do wystąpienia pokontrolnego zmienionego zgodnie z treścią uchwały w sprawie zastrzeżeń.

Obowiązek
poinformowania
NIK o sposobie
wykonania wniosków

Zgodnie z art. 62 ustawy o NIK należy poinformować Najwyższą Izbę Kontroli, w terminie 21 dni od otrzymania wystąpienia pokontrolnego, o sposobie wykonania wniosków pokontrolnych oraz o podjętych działaniach lub przyczynach niepodjęcia tych działań.

W przypadku wniesienia zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, termin przedstawienia informacji liczy się od dnia otrzymania uchwały o oddaleniu zastrzeżeń w całości lub zmienionego wystąpienia pokontrolnego.

Łódź, dnia 8 sierpnia 2024 r.

Kontroler
Izabella Śpiewak
gł. specjalista kontroli państwowej

Najwyższa Izba Kontroli
Delegatura w Łodzi
p.o. Dyrektor
Piotr Walczak

/podpisano elektronicznie/

/podpisano elektronicznie/